

Ucalığa apararı yollar

(Şair Cəlaləddin Budatoğlu ilə "atüstü" söhbət)

(əvvəli öten sayımızda)

- Ədəbiyyatın təbliğində, oxucularımızda və tamaşaçılarımızda milli-mənəvi dəyərlərin formalaşmasında mətbuatın, televiziyanın bu günkü durumu sizi qane edirmi?

- Bu gün qəzetləri, mətbuatı oxuyan demək olar ki, azalıb. Sosial şəbəkələr - "FB", "Twitter", "İntaqram" və s. gecəgündüz doğru-yalan məlumatlar üfurməklə məşğuldurlar. Belə getsə televiziya və qəzetləri izləyənlər tapılmayacaq, nə vaxtsa onlar funksiyalarını itirmək təhlükəsi ilə üzləşəcəklər. Televiziya verilişlərinin bayağı, heç kimə lazım olmayan şoular, şoumenlər tərəfindən idarə olunması günün reallığıdır.

Adama dəyərlər, vücudu bir qəpiyə dəyməzin birisi çıxıb televiziya sənə ağıl dərsi keçirsə, subay aparıcılar ailə problemlərini həll edirsə, uca-dan qəh-qəhə çəkib qəşş edirlərsə, görəsən onlar özlərini kimə göstərirlər? Etik və estetik tərbiyədən kənar hərəkətlər, öpüşlər, qucaqlaşmalar, ədalət davranışlar heç də müsbət emosiyalar doğurmur, xalqın Qarabağ dərdinə nəinki məlhəm olur, əksinə yararsına duz səpir.

Abırdan, həyadan nə tez uzaqlaşdınız. Hanı ulu əjdadlarımızın bu gün bizə əmanət qoyduqları mentalitet dediyiniz ədəb-ərkan kodeksi? Avropalı olmaq istəyirsiniz? Ola bilməyəcəksiniz! Təfəkkürün şərq modeli ilə qərb modeli bir-birinə uzlaşmayana qədər bu mümkün olmayacaq. Özü-nə qayıt, özün ol. Sən özün olanda daha böyük olursan, ey Azərbaycan gənci...

Televiziya dünyamızda bəzi verilişlər mənəviyyatı, oturuşmuş dəyərləri məhv etməklə məşğuldur.

Hər gün televiziya xəbərlərində "qardaş qardaşa əl qaldırdı", "oğul atanı bıçaqladı", "əri həyat yoldaşını baltaladı", müəllimə məktəbdən qaçdı"... kimi xəbərləri dinləyən insanlar necə hala düşür və ana oğlundan, ərindən, qardaş qardaşdan, bacı qardaşdan ehtiyat etməyə başlayırlar. Onların ürəyində bir qorxu hissi formalaşır və ya quzunun üç ayaqlı, buzovun iki başlı doğulmasını, toyğun xoruz kimi banlamasını xəbər kimi tamaşaçılara yedizdirmək xəbəri ucuzlaşdırmaqdır və tamaşaçıya hörmətsizlikdir. Mənə belə gəlir ki, valideynlər məktəbli uşaqlarını televiziyaaların göstərdiyi tərbiyəsizliklərdən qorunmalıdır.

- Bir qədər də özümüz haqqında. Siz şeir yazmağa nə vaxtdan başlamısınız?

- Məndə ədəbiyyata, şeirə marağı rəhmətlik ədəbiyyat müəllimim Firəngiz Kazımova oyadıb. IX sinifdə oxuyanda "Dağlar" adlı bir şeir yazmışdım.

Sonra Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil oldum. Tarix fakültəsi ilə yanaşı humanitar fakültələr indiki İçərişəhər metrosunun yaxınlığında İsmailiyyə binasına bitişik binalarda yerləşirdi. Bir gün qrup nümayəndəmiz dedi ki, kafedə çay-şirniyyat süfrəsi açmışıq. Hərəməz bir rayondan gəlmişik. Çay süfrəsi bir-birimizi daha yaxşı tanımaq üçün ən gözəl vasitədir. Yığışb kafeyə getdik. Tar-kaman, canlı musiqi də var idi. Hər kəs ayağa durub özünü təqdim edirdi. Növbə mənə çatanda dedim ki, mən Quba rayonunun Buduq kəndindən gəlmişəm və sizə "Ana" adlı şeirimi oxuyacağam. Mən şeiri oxuduqca tar da məni müşayiət edirdi.

Bu zaman yanımda oturan tələbə yoldaşım əlimdən tutub, saxla-dedi. Gördüm ki, mənimlə üzbəüz oturan bir qız ağlayır. Həminin üzündə pərişanlıq, pərtlik var idi. Sən demə qızın anası təzəlikcə dünyasını dəyişibmiş. O gündən mən fakültədə şair kimi tanındım. Hətta müəllimlər də dərslər zamanı məndən şeir istəyirdilər.

Günlərin bir günü qrup nümayəndəsi ona şeir həsr etməyimi istədi. Mən bir sevgi şeiri yazdım. Fakültənin bizə dərslər deyən subay bir müəllimi bunu bilib məni imtahanda kəsmək istədi...

Nə isə maraqlı, yadda qalan işlər çoxdur. O vaxtlar M.Ə. Sabir adına kitabxanadakı ədəbi dərnəyə şair Ağacavad Əlizadə rəhbərlik edirdi. Çox tələbkar şair idi Ağacavad. Zəlimxan Yaqub, Vaqif Bəhmənli, Ağacəfər Həsənli, Bəhmən Vətənoğlu, Mənzər Eynullayeva, Yunis Novruzov, Ofelya dərnək yoldaşlarımız idilər. V.İ. Lenin adına kitabxanada isə dərnəyi Xalq şairi Nəriman Həsənzadə aparırdı.

Rəhmətlik Sabir Almaz, Vaqif İbrahim, Mətləb Misir, Nüsrət Kəsəmənlili tanınmış şairlər idilər.

O zaman onlara heyrətlə qulaq asardım. Xalq şairi Əhməd Cəmil "Ulduz" jurnalının baş redaktoru idi. Şeir bölməsinə Tofiq Bayram baxırdı. Bir gün sevgi şeirlərini götürüb rəhmətlik Əhməd Cəmilin yanına yollandım. O kabinetində

var-gəl eləyə-eləyə şeirlərimə qulaq asdı. Sonra da dedi ki, ver Tofiqə, çap eləsin. Mən qonşu otağa keçdim. Tofiq Bayram stol arxasında siqaret çəkirdi. Şeirlərimi ona verdim. O gözücu baxıb stolun siyirməsinə qoydu. Dedim ki, Əhməd müəllim çap eləsin, deyir. T. Bayram yaxşı baxarlıq, - dedi. Sağollaşb otaqdan çıxdım.



dım. Bir aydan sonra köşklərdə "Ulduz" jurnalını axtarmağa başladım. Jurnalı alıb varaqlayırdım. Gördüm ki, adım yoxdur, qayıtarırdım. İki aydan sonra yenidən T. Bayramın yanına getdim. Utana-utana şeirlərimi soruşdum. O məni tanımadı, bir az fikirləşib stolun gözündən yarım metrlik hündürlüyündə kağız topası çıxardı və axtarıb şeirlərimi tapdı. Oxuyub pis deyil, - dedi. Görürsən burda nə qədər növbə var, çatdırıb bilmirik, gözleməlisən. Sonra soruşdu ki, haralısan. Dedim ki, qubalıyam, öz dilimiz var-buduq dili. T. Bayramın qalın, xırıltılı səsi vardı. Siqareti siqaretə calayırdı. Onda mənim 19 yaşım vardı və ilk dəfə hiss etdim ki, çap olunmaq adı məsələ deyil. Şeirlərimi geri alıb otaqdan çıxırdım və bir daha redaksiyalara getmədim.

Allah Bəhmən Vətənoğluya rəhmət eləsin. Dərnəkdə tanış olmuşduq. Kəlbəcər rayonundan idi. Bir gün "Fəvvarələr" parkında rastlaşdıq. Mənə yeni yazdığı bir şeiri oxuyub soruşdu, - necədir?

Mən şeri diqqətlə dinlədim. Axırncı bəndi belə qurtardı.

**Ya Vədəni bu yaza ver,
Ya Bəhməni güdəza ver.
Heç olmasa icazə ver,
Ölüm sənə qucağında.**

Şeir məni tutmuşdu, şeir ilə hi eşqin Füzuli saflığı və həlalılığı ilə bəhrələnən bir şairin könül çırpıntıları idi. Çox sonralar bildim ki, Bəhmən Vətənoğlu vətən torpağına qovuşub, onun isti qucağında uyyur. Arada dəniz sahilinə gedirdim. Orada axşamüstü şair-

lər toplaşır, çay içir, şeirlər oxuyurdular. Vaqif Bayatlı, Zakir Fəxri məndən yaşca böyük idilər.

Tanıdığım üçün onlara yaxınlaşar şeirlərimi oxuyardım. Universitetdə "Lenin tərbiyəsi uğrunda" adlı qəzet çap olunurdu. Həmin qəzetdə Qasid Nağı oğlu (səhv etməməyə) adlı jurnalist çalışırdı. O məni qəzetdə necə dəyərlər "yığıb sürmüşdü".

- İlk şeirləriniz ilə hansı ədəbi orqanda çap olunub?

- İlk şeirlərim Bakı Dövlət Universitetinin "Lenin tərbiyəsi uğrunda" qəzetində çap olunmuşdur. Sonra "Fəhlə" şeiri yazdım. İndiki "Nizami" kinoteatrları ilə üzbəüz binada "Kommunist" qəzeti redaksiyası yerləşirdi. İlham Rəhimli ədəbi hissəyə baxırdı. Mən şeiri ona verdim, xoşu gəldi və çap edəcəyinə söz verdi. Sonra o şeirin taleyindən xəbərim olmadı.

Ustad şairimiz Məmməd Araz "Azərbaycan təbiəti" jurnalının baş redaktoru idi. İlk şeirlərim daha sonra bu jurnalda da çap olunub. Yaxşı yadımdadır. 1980-ci illərin əvvəlləri idi.

Mən Quba rayon Milis Şöbəsinə işləyirdim. Günorta vaxtları idi. Şöbənin milis nəfəri otağıma gələrək bildirdi ki, bayırda səni gözləyənlər var. Küçəyə çıxdım. Gördüm ki, Məmməd Araz, köməkçisi Əlirza Sayılovla "Qaz-31" markalı avtomasında məni gözləyirlər. Yaxınlaşıb görüşdüm. Şair "Azərbaycan təbiəti" jurnalını mənə verib şeirlərimin çap olunduğunu dedi. Çox sevindim. Sonrakı illərdə Məmməd Arazla Qubanın Digah kəndində görüşlərimiz oldu. Allah rəhmət eləsin. Əlirza Sayılov "Araz", nəşriyyatının direktorudur. Şeirlərim "Vaxt" qəzetində, "Kür-Araz", "Ayna", "Ulduz", "Azərbaycan" jurnallarında da çap olunub.

- Bu günkü ədəbi tənqid haqqında fikirləriniz...

- Ədəbi tənqidin tarixi sosializm realizmindən başlayır. Sovet ideoloqları ədəbi tənqidi bir elm kimi formalaşdırıb bildilər.

Məqsəd elmin və ədəbiyyatın ideologiyasının təciliyyəsinə verilməsindən gedirdi. Bu səksən il ərzində beləcə davam etdi.

Şair və yazıçılara ideologiyadan kənara çıxmaq qadağan edilmişdi. Əsərlər, süjet xətti, obrazlar və bunun üzərində düşüncə təfəkkürü, müşahidə obyektinin sosializmin reallıqları idi ki, şair və yazıçılar bu reallıqları obrazlı şəkildə xalqa çatdırmalı idilər.

Amma tarixin də öz qanunauyğunluqları var. İdeologiyalar əbədi deyil, müəyyən zaman və məkan kəsiyində fəaliyyət göstərən sonra yox ola bilərlər.

Sovet dövründə yazıb yaratmış yazıçı və şairlərimizin bir çox əsərləri o ideologiyanın qurbanı oldu, bu gün gündəmdə deyil, yalnız o dövrün qiymətləndirilməsində tədqiqat obyektidir, ədəbi mənbə kimi əhəmiyyət kəsb edə bilər. Düşünürəm ki, Nizami, Füzuli, Nəsimi, Sabir bütün zamanların şairləri olduqlarından onlar xəlqiliyin içində bəşəriyyəti təlqin etməklə insan amilinə fəvqəladə qiymət vermişlər. Füzuli deyirdi ki, "Can sözüdür əyər bilirsə insan, sözdür ki, deyirlər bir özgədir can". Yəni söz deyəndə ilk baxışda bizim danışdığı dilimizdəki adı sözdən söhbət getmir. Elə sözlərdən ki, o söz bəşəri ideallara xidmət etsin. İndi söz deyən, misra tutan, qafiyəçilər çoxdur, ancaq əksərən bu sözlərin canı yoxdur. O kimsədə yangı, hiss, həyəcan yara-da bilmirsə söz də deyildir". Ədəbi tənqid ədəbiyyatşünaslıq elmdir.

Ancaq o ideologiyaya tabe olmamalıdır. Şair, yazıçı, yarıdıcı insan öz düşüncələrində azad olmalıdır. Ədəbi tənqidçilər isə əsərləri mizan-tərəzidən keçirib ədalətli təhlil etməli, dil, ideya, sujet xəttinə elmi dəyər verməli, cəmiyyət üçün həmin əsərin faydalarını izah etməlidirlər. Vaxtı ilə hansısa yazıçını, şairi pantürkist, müsavətçi, əks inqilabçı adlandıraraq ədəbi tənqidin amansız mühakiməsinə verirdilər, sonra danoslar başlayırdı, adlarını sadalamıram, bu istedadlar sürgünlərdə, edam kürsülərində məhv edilirdilər.

Danos yazanlar isə şənşöhrət sahibi olur, fəxri adlar alırdılar. Birinin zirvəyə qalxması üçün digəri yoxa çıxarılırdı.

Repressiya illərinin günahsız qurbanlarının ruhlarına işıq düşərkən danos yazanların kimliyi hamıya məlum oldu. Lakin onların şəhər-böhtan, qısqanclıq və qərəzdən doğan danos "ədəbiyyatına hüquqi qiymət verilmədi. Onlar bununla dırnaqarası mədəni irs qoyub getdilər.

(ardı gələn sayımızda)

Söhbətləşdi:

Şixəmməd Seyidməmmədov, A.A. Bakıxanov adına "Gülüstən" elmi-ədəbi məclisin sədri, AYB-nin və AJB-nin üzvü, "Araz" və "Qızıl qələm" mükafatları laureatı.